

EMERGENCY MEASURES AND COVID-19: GUIDANCE

The situation presented by the COVID-19 pandemic requires many countries worldwide to take extraordinary measures to protect the health and well-being of the population. Even in a public emergency, these steps need to be based on the rule of law.

Emergency powers should be used within the parameters provided by international human rights law, particularly the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), which acknowledges that States may need additional powers to address exceptional situations. Such powers should be time-bound and only exercised on a temporary basis with the aim to restore a state of normalcy as soon as possible.

Even without formally declaring states of emergency, States can adopt exceptional measures to protect public health that may restrict certain human rights. These restrictions must meet the requirements of legality, necessity and proportionality, and be non-discriminatory.

The suspension or derogation of certain civil and political rights is only allowed under specific situations of emergency that “threaten the life of the nation”. Some safeguards must be put in place including the respect of some fundamental rights that cannot be suspended under any circumstances.

The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights does not include a provision on derogations. State obligations associated with the core content of the rights to food, health, housing, social protection, water and sanitation, education and an adequate standard of living remain in effect even during situations of emergency.

RESTRICTIONS ON HUMAN RIGHTS AS A RESULT OF EMERGENCY MEASURES

Some rights, such as freedom of movement, freedom of expression or freedom of peaceful assembly may be subject to restrictions for public health reasons, even in the absence of a state of emergency. These restrictions, however, must meet the following requirements:

- *Legality:* The restriction must be “provided by law”. This means that the limitation must be contained in a national law of general application, which is in force at the time the limitation is applied. The law must not be arbitrary or unreasonable, and it must be clear and accessible to the public.
- *Necessity.* The restriction must be *necessary* for the protection of one of the permissible grounds stated in the ICCPR, which include public health, and must respond to a pressing social need.
- *Proportionality.* The restriction must be *proportionate* to the interest at stake, i.e. it must be appropriate to achieve its protective function; and it must be the least intrusive option among those that might achieve the desired result.
- *Non-discrimination.* No restriction shall discriminate contrary to the provisions of international human rights law.

- All limitations should be interpreted strictly and in favour of the right at issue. No limitation can be applied in an arbitrary manner.
- The authorities have the burden of justifying restrictions upon rights.

STATES OF EMERGENCY

- States of emergency are specifically regulated under human rights law. Although derogation or suspension of certain rights is permitted when such emergencies are declared, measures suspending rights should be avoided when the situation can be adequately dealt with by establishing proportionate restrictions or limitations on certain rights, as described above.
- If derogations from a State's human rights obligations are needed to prevent the spread of COVID-19, all measures taken should be proportionate and limited to those strictly required by the exigencies of the situation. This requirement relates to the duration, geographical coverage and substantive basis of the state of emergency.
- Accordingly, state of emergency legislation and measures should be:
 - Strictly temporary in scope,
 - The least intrusive to achieve the stated public health goals, and
 - Include safeguards such as sunset or review clauses, in order to ensure return to ordinary laws as soon as the emergency situation is over.
- Some rights, such as the right to life, the prohibition from torture and the principle of legality in criminal law,¹ cannot be derogated from even during states of emergency and continue to apply in all situations. Ordinary courts should maintain their jurisdiction to adjudicate complaints for violations of non-derogable rights.
- States should take measures to prevent human rights violations and abuses associated with the state of emergency perpetrated by state and non-state actors. Allegations of such violations and abuses should be effectively and promptly investigated with a view to putting an end to the violation or abuse, bringing perpetrators to justice and providing victims with protection and effective remedies.
- The principles of legality and the rule of law require that fundamental requirements of fair trial must be respected during a state of emergency. Only a court of law may try and convict a person for a criminal offence. The presumption of innocence must be respected.
- Emergency declarations based on the COVID-19 outbreak should not be used as a basis to target particular individuals or groups, including minorities. Measures taken must not involve prohibited discrimination on any grounds such as race, colour, sex, sexual orientation and gender identity, disability, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.

¹ For a full list of non-derogable rights, please refer to article 4 of the [ICCPR](#) and General Comment 29 of the Human Rights Committee. Regional human rights instruments may provide for a different set of non-derogable rights.

- States should provide timely and effective measures to support the enjoyment of core economic and social rights of people affected by emergency restrictions, including through support for employment and livelihoods, housing, food, education, social protection and health, in order to enable them to comply with the emergency measures.
- For a state of emergency to be lawfully declared, it must be publicly and officially proclaimed. An official proclamation is essential for the maintenance of the principles of legality and rule of law. Proclamations must be in line with relevant constitutional and other provisions of national law that govern such proclamations and the exercise of emergency powers. In addition, States Parties to the International Covenant on Civil and Political Rights are required to notify the UN Secretary-General under article 4.3 of the Covenant.
- States must inform the affected population of the exact substantive, territorial and temporal scope of the application of the state of emergency and its related measures. Sufficient information about emergency legislation and measures should be communicated swiftly and in all official languages of the State, as well as in as many other languages widely spoken in the country as possible, and in an accessible manner so the public at large is aware of the new legal rules and can conduct themselves accordingly.
- A state of emergency should be guided by human rights principles, including transparency. A state of emergency should not be used for any purpose other than the public necessity for which it is declared, in this case to respond to the COVID-19 pandemic. It should not be used to stifle dissent. Transparency and the right to information during a state of emergency require that media freedom is protected, as journalism serves a crucial function during the emergency.
- Supervision of the exercise of emergency powers is essential to give substance to democracy and the rule of law. Emergency measures, including derogation or suspension of certain rights, should be subject to periodic and independent review by the legislature. Any emergency legislation introduced under a state of emergency should be subjected to adequate legislative scrutiny. There should also be meaningful judicial oversight of exceptional measures or a state of emergency to ensure that they comply with the limitations described above.

For additional guidance on states of emergency, see [General Comment 29](#) of the Human Rights Committee, and the

ARTICLE 4 OF THE INTERNATIONAL COVENANT ON CIVIL AND POLITICAL RIGHTS

1. In time of public emergency which threatens the life of the nation and the existence of which is officially proclaimed, the States Parties to the present Covenant may take measures derogating from their obligations under the present Covenant to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with their other obligations under international law and do not involve discrimination solely on the ground of race, colour, sex, language, religion or social origin.
2. No derogation from articles 6, 7, 8 (paragraphs 1 and 2), 11, 15, 16 and 18 may be made under this provision.
3. Any State Party to the present Covenant availing itself of the right of derogation shall immediately inform the other States Parties to the present Covenant, through the intermediary of the Secretary-General of the United Nations, of the provisions from which it has derogated and of the reasons by which it was actuated. A further communication shall be made, through the same intermediary, on the date on which it terminates such derogation.

[Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights.](#)

PENALTIES FOR VIOLATIONS OF EXTRAORDINARY MEASURES

- States must enforce any exceptional measures humanely, respecting the principle of proportionality when imposing penalties for violations and ensure that penalties are not imposed in an arbitrary or discriminatory way. For example, persons with disabilities or victims of domestic violence, should not be subjected to penalties should they violate COVID-19 emergency measures to protect themselves.
- States should only deprive persons of their liberty as a last resort, on grounds that are established by law, and with appropriate procedural safeguards. Deprivation of liberty must be reasonable, necessary and proportionate in the circumstances, even in a state of emergency.
- States should pay specific attention to the public health implications of overcrowding in places of detention and to the particular risks to detainees created by the COVID-19 emergency, in assessing appropriateness of detaining someone.
- Fines should be commensurate to the seriousness of the offence committed. In assessing the appropriate sum of a fine, consideration should be given to the individual circumstances, including gender-specific impacts. This is particularly relevant for jobless people or those not generating income because of the emergency measures.
- Measures to regulate misinformation on COVID-19 should be crafted with care, as they may lead to censorship of unpopular or minority opinions. Criminal penalties for information offenses should be avoided. States should employ less intrusive means of combating the spread of misinformation, such as promoting independent fact-checking, education and media literacy. It is essential that governments and internet companies address this issue misinformation in the first instance by themselves providing clear, reliable, fact-based information.

For additional guidance on the right to liberty and security of the person, see [General Comment 35](#) of the Human Rights Committee.

LAW ENFORCEMENT AND EXTRAORDINARY MEASURES

- Law enforcement officials may use force only when strictly necessary and to the extent required for the performance of their duty and only when less harmful measures have proven to be clearly ineffective.
- Law enforcement operations, including when carried out during extraordinary measures or a state of emergency, should comply with relevant international norms and standards, including the Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials and U.N. Human Rights Guidance on the Use of Less-Lethal Weapons by Law Enforcement.
- As a general rule, the military should not conduct policing functions. Exceptional situations, however, may require that the military be deployed in a law enforcement context for limited periods and specifically defined circumstances.
- Whenever members of military forces conduct law enforcement functions, they should be subordinate to civilian authority and accountable under civilian law, and are subject to standards applied to law enforcement officials under international human rights law.

- Any allegations of human rights violations, including abuse of power, arbitrary detention, and sexual and gender-based violence by law enforcement and military personnel, must be effectively and promptly investigated and perpetrators brought to justice. This is particularly important in light of the extensive powers given to law enforcement and military personnel in many areas during the COVID-19 pandemic.

For additional guidance on use of force and the conduct of law enforcement officials, please refer to [Code of Conduct for Law Enforcement Officials](#), [Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials](#) and [U.N. Human Rights Guidance on the Use of Less-Lethal Weapons by Law Enforcement](#).

[vertaling vanuit Engels]

www.ohchr.org

NOODMAATREGELEN EN COVID-19: RICHTLIJNEN

De situatie van de COVID-19-pandemie vereist dat veel landen over de hele wereld buitengewone maatregelen nemen de gezondheid en het welzijn van de bevolking beschermen. Zelfs in een openbare noodsituatie moeten deze stappen op de regel zijn gebaseerd van de wet.

Noodbevoegdheden moeten worden gebruikt binnen de kaders die worden geboden door de internationale mensenrechtenwetgeving, met name de Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (ICCPR), waarin wordt erkend dat staten mogelijk aanvullende bevoegdheden nodig hebben om uitzonderlijke situaties aan te pakken. Dergelijke bevoegdheden moeten tijdgebonden zijn en slechts op tijdelijke basis worden uitgeoefend met het oog op het doel om zo snel mogelijk een normale toestand te herstellen. Zelfs zonder formeel de noodtoestand af te kondigen, kunnen staten uitzonderlijke maatregelen nemen om de volksgezondheid te beschermen kunnen bepaalde mensenrechten beperken. Deze beperkingen moeten voldoen aan de eisen van wettigheid, noodzaak en evenredigheid, en niet-discriminerend zijn. Het opschorten of afwijken van bepaalde burgerrechten en politieke rechten is alleen toegestaan in specifieke noodsituaties "Bedreigen het leven van de natie". Er moeten enkele voorzorgsmaatregelen worden genomen, waaronder de eerbiediging van enkele grondrechten dat kan in geen geval worden opgeschorst. Het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten bevat geen bepaling over afwijkingen. Staat verplichtingen in verband met de kerninhoud van de rechten op voedsel, gezondheid, huisvesting, sociale bescherming, water en sanitaire voorzieningen, onderwijs en een toereikende levensstandaard blijven zelfs in noodsituaties van kracht.

BEPERKINGEN OP MENSENRECHTEN ALS GEVOLG VAN NOODMAATREGELEN

Sommige rechten, zoals vrijheid van verkeer, vrijheid van meningsuiting of vrijheid van vreedzame vergadering, kunnen onderhevig zijn aan beperkingen om redenen van volksgezondheid, zelfs als er geen noodtoestand is. Deze beperkingen moeten echter voldoen de volgende vereisten:

- *Wettigheid* : de beperking moet "bij wet zijn bepaald". Dit betekent dat de beperking in een nationale wet moet worden opgenomen van algemene toepassing, die van kracht is op het moment dat de beperking wordt toegepast. De wet mag niet willekeurig zijn of onredelijk, en het moet duidelijk en toegankelijk zijn voor het publiek.
- *Noodzaak* . De beperking moet *nodig zijn* voor de bescherming van een van de toelaatbare gronden vermeld in het IVBPR, waaronder volksgezondheid, en moet inspelen op een dringende sociale behoefte.
- *Evenredigheid* . De beperking moet *evenredig zijn* aan het belang dat op het spel staat, dwz het moet passend zijn om het te bereiken beschermende functie; en het moet de minst ingrijpende optie zijn onder degenen die het gewenste resultaat zouden kunnen bereiken.
- *Non - discriminatie* . Geen enkele beperking mag discrimineren in strijd met de bepalingen van de internationale mensenrechtenwetgeving.

www.ohchr.org

- Alle beperkingen moeten strikt worden geïnterpreteerd en in het voordeel van het recht in kwestie. Er kan geen beperking worden toegepast in een willekeurige manier.
- De autoriteiten hebben de taak om beperkingen op rechten te rechtvaardigen.

NOODTOESTAND

- Noodtoestanden worden specifiek gereguleerd in de mensenrechtenwetgeving. Hoewel afwijking of opschorting van bepaalde rechten is toegestaan wanneer dergelijke noodsituaties worden afgekondigd; maatregelen tot opschorting van rechten moeten worden vermeden wanneer de situatie kan adequaat worden aangepakt door evenredige beperkingen of beperkingen op bepaalde rechten vast te stellen, zoals hierboven omschreven.
- Als afwijkingen van de mensenrechtenverplichtingen van een staat nodig zijn om de verspreiding van COVID-19 te voorkomen, alle maatregelen genomen moeten evenredig zijn en beperkt zijn tot die welke strikt vereist zijn door de eisen van de situatie. Deze vereiste

heeft betrekking op de duur, geografische dekking en inhoudelijke basis van de noodtoestand.

- Dienovereenkomstig moeten wetgeving en maatregelen voor de noodtoestand zijn:

- Strikt tijdelijk in omvang,
- De minst ingrijpende om de gestelde volksgezondheidsdoelen te bereiken, en
- Neem waarborgen op, zoals verval- of herzieningsclausules, om de terugkeer naar de gewone wetten te garanderen zodra de noodsituatie voorbij is.
- Sommige rechten, zoals het recht op leven, het verbod op foltering en het legaliteitsbeginsel in het strafrecht, kunnen niet worden afgewezen, zelfs tijdens noodtoestanden, en blijven van toepassing in alle situaties. Gewone rechbanken zouden dat moeten doen hun rechtsmacht behouden om klachten te behandelen voor schendingen van niet-afwijkende rechten.
- Staten dienen maatregelen te nemen om schendingen van de mensenrechten en misbruik in verband met de noodtoestand te voorkomen gepleegd door statelijke en niet-statelijke actoren. Beschuldigingen van dergelijke schendingen en misbruiken moeten effectief en snel zijn onderzocht om een einde te maken aan de overtreding of het misbruik, de daders voor de rechter te brengen en te voorzien slachtoffers met bescherming en effectieve rechtsmiddelen.
- De beginselen van legaliteit en rechtsstaat vereisen dat de fundamentele vereisten van een eerlijk proces worden gerespecteerd tijdens een noodtoestand. Alleen een rechbank mag proberen iemand te veroordelen voor een strafbaar feit. Het vermoeden van onschuld moet worden gerespecteerd.
- Noodverklaringen op basis van de COVID-19-uitbraak mogen niet worden gebruikt als basis om bepaalde personen aan te vallen of groepen, inclusief minderheden. De genomen maatregelen mogen geen verboden discriminatie op welke gronden dan ook inhouden ras, huidskleur, geslacht, seksuele geaardheid en genderidentiteit, handicap, taal, religie, politieke of andere mening, nationale of sociale afkomst, eigendom, geboorte of andere status.

1 Zie voor een volledige lijst van niet-afwijkende rechten artikel 4 van het [IVBPR](#) en algemene opmerking 29 van de mensenrechten

Commissie. Regionale mensenrechteninstrumenten kunnen voorzien in een andere reeks niet-afwijkende rechten.

www.ohchr.org

- Staten dienen tijdige en effectieve maatregelen te nemen om het genot van fundamentele economische en sociale rechten te ondersteunen mensen die getroffen zijn door noodbeperkingen, onder meer door steun voor werkgelegenheid en levensonderhoud, huisvesting, voedsel, onderwijs, sociale bescherming en gezondheid, om hen in staat te stellen de noodmaatregelen na te leven.

- Als de noodtoestand op wettige wijze wordt afgekondigd, moet deze in het openbaar en officieel worden afgekondigd. Een officiële proclamaties moet essentieel voor de handhaving van de beginselen van legaliteit en rechtsstaat. Proclamaties moeten in overeenstemming zijn met relevante grondwettelijke en andere bepalingen van nationaal recht die van toepassing zijn op dergelijke afkondigingen en de uitoefening van noodsituaties bevoegdheden. Bovendien zijn staten die partij zijn bij het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten verplicht om de VN-secretaris-generaal op grond van artikel 4.3 van het convenant.
- Staten moeten de getroffen bevolking informeren over het exacte materiële, territoriale en temporele toepassingsgebied van de aanvraag van de noodtoestand en de daarmee verband houdende maatregelen. Voldoende informatie over noodwetgeving en maatregelen moet snel worden gecommuniceerd en in alle officiële talen van de staat, evenals in vele andere talen op grote schaal zo mogelijk in het land gesproken en op een toegankelijke manier zodat het grote publiek op de hoogte is van de nieuwe wettelijke regels en kunnen zich dienovereenkomstig gedragen.
- Een noodtoestand moet worden geleid door mensenrechtenbeginselen, waaronder transparantie. Een noodtoestand zou niet worden gebruikt voor een ander doel dan de openbare noodzaak waarvoor het is verklaard, in dit geval om te reageren op de

Covid19-pandemie. Het mag niet worden gebruikt om afwijkende meningen te onderdrukken. Transparantie en het recht op informatie tijdens een staat noodgevallen vereisen dat de mediavrijheid wordt beschermd, aangezien journalistiek een cruciale functie vervult tijdens de noodsituatie.

- Toezicht op de uitoefening van noodbevoegdheden is essentieel om invulling te geven aan democratie en rechtsstaat. Noodgeval maatregelen, waaronder ontheffing of opschorting van bepaalde rechten, moeten periodiek en onafhankelijk worden herzien door de wetgever. Elke noodwetgeving die in een noodtoestand wordt ingevoerd, moet worden onderworpen aan adequate wetgevende controle. Er moet ook een zinvol gerechtelijk toezicht zijn op uitzonderlijke maatregelen of een noodtoestand om ervoor te zorgen dat ze voldoen aan de hierboven beschreven beperkingen. Voor aanvullende richtlijnen over noodtoestanden, zie [General Comment 29](#) van het Mensenrechtencomite en de [Beginselen van Siracusa inzake de beperking en afwijking van bepalingen in het Internationaal Verdrag inzake burgerlijke en politieke Rechten](#).

L 4 VAN HET INTERNATIONAAL VERBOND INZAKE BURGERLIJKE EN POLITIEKE RECHTEN

1. In tijden van openbare noodtoestand die het leven van de natie bedreigt en waarvan het bestaan officieel wordt afgekondigd, zijn de staten die partij zijn bij de huidige Covenant kan maatregelen nemen die afwijken van hun verplichtingen uit hoofde van dit Convenant voor zover strikt vereist door de eisen van de situatie, op voorwaarde dat dergelijke maatregelen niet in strijd zijn met hun andere verplichtingen uit hoofde van het internationaal recht en niet uitsluitend op de grond worden gediscrimineerd van ras, huidskleur, geslacht, taal, religie of sociale afkomst.
2. Op grond van deze bepaling mag niet worden afgeweken van de artikelen 6, 7, 8 (leden 1 en 2), 11, 15, 16 en 18.
3. Elke Staat die Partij is bij dit Verdrag die gebruik maakt van het recht op afwijking, stelt de andere Staten die Partij zijn bij dit Verdrag onmiddellijk in kennis, door tussenkomst van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, van de bepalingen waarvan zij is afgeweken en van de redenen waarom zij geactiveerd. Via dezelfde tussenpersoon vindt er opnieuw een mededeling plaats op de datum waarop de afwijking wordt beëindigd.

www.ohchr.org

SANCTIES VOOR OVERTREDING VAN BUITENGEWONE MAATREGELEN

- Staten moeten uitzonderlijke maatregelen op humane wijze afdwingen, met inachtneming van het evenredigheidsbeginsel wanneer ze worden opgelegd sancties voor overtredingen en ervoor zorgen dat sancties niet op willekeurige of discriminerende wijze worden opgelegd. Bijvoorbeeld, personen met een handicap of slachtoffers van huiselijk geweld, mogen niet worden bestraft als ze overtreden COVID-19 noodmaatregelen om zichzelf te beschermen.
- Staten dienen personen hun vrijheid alleen in laatste instantie te ontnemen, op gronden die in de wet zijn vastgelegd, en met passende procedurele waarborgen. Vrijheidsontneming moet redelijk, noodzakelijk en evenredig zijn in de omstandigheden, zelfs in een noodtoestand.
- Staten dienen specifieke aandacht te besteden aan de gevolgen voor de volksgezondheid van overbevolking in detentiecentra en aan de bijzondere risico's voor gedetineerden als gevolg van de COVID-19-noodsituatie, bij het beoordelen van de geschiktheid van het vasthouden van iemand.
- Boetes moeten in verhouding staan tot de ernst van de overtreding. Bij het beoordelen van de juiste som van a prima, er moet rekening worden gehouden met de individuele omstandigheden, inclusief genderspecifieke effecten. Dit is vooral relevant voor werklozen of mensen die geen inkomen genereren vanwege de noodmaatregelen.
- Maatregelen om verkeerde informatie over COVID-19 te reguleren, moeten met zorg worden opgesteld, omdat ze kunnen leiden tot censuur van impopulaire meningen of meningen van minderheden. Strafrechtelijke sancties voor informatie-overtredingen moeten worden vermeden. Staten zouden moeten werken

minder ingrijpende middelen om de verspreiding van verkeerde informatie tegen te gaan, zoals het bevorderen van onafhankelijke feitencontrole, onderwijs en mediageletterdheid. Het is essentieel dat overheden en internetbedrijven dit probleem aanpakken verkeerde informatie in de eerste plaats doordat ze zelf duidelijke, betrouwbare, op feiten gebaseerde informatie verschaffen. Zie voor aanvullende richtlijnen over het recht op vrijheid en veiligheid van de persoon [Algemeen commentaar 35](#) van de mensenrechten Commissie.

WETHANDHAVING EN BUITENGEWONE MAATREGELEN

- Wetshandhavers mogen alleen geweld gebruiken als dit strikt noodzakelijk is en voor zover dit nodig is voor de uitvoering van hun plicht en alleen wanneer minder schadelijke maatregelen duidelijk ondoeltreffend zijn gebleken.
- Wetshandhavingsoperaties, ook wanneer deze worden uitgevoerd tijdens buitengewone maatregelen of een noodtoestand, moeten voldoen aan relevante internationale normen en standaarden, waaronder de Gedragscode voor wetshandhaving Ambtenaren, basisprincipes over het gebruik van geweld en vuurwapens door wetshandhavingsfunctionarissen en VN-mensenrechten Richtsnoeren voor het gebruik van minder dodelijke wapens door wetshandhaving.
- Als algemene regel geldt dat het leger geen politietaken mag uitoefenen. Uitzonderlijke situaties kunnen dat echter vereisen de militairen worden voor beperkte perioden en specifiek omschreven omstandigheden in een rechtshandhavingscontext ingezet.

- Telkens wanneer leden van de strijdkrachten wetshandhavingsfuncties uitoefenen, dienen zij ondergeschikt te zijn aan de burgerbevolking gezag en aansprakelijk onder burgerlijk recht, en zijn onderworpen aan normen die worden toegepast op wetshandhavers onder internationale mensenrechtenwetgeving.

www.ohchr.org

- Alle aantijgingen van mensenrechtenschendingen, inclusief machtsmisbruik, willekeurige detentie en seksueel en gendergerelateerd geweld door wetshandhavers en militair personeel, moet effectief en snel worden onderzocht en daders voor het gerecht gebracht. Dit is vooral belangrijk in het licht van de uitgebreide bevoegdheden die aan rechtshandhaving en het leger worden verleend personeel in veel gebieden tijdens de COVID-19-pandemie. Raadpleeg voor aanvullende richtlijnen over het gebruik van geweld en het gedrag van wetshandhavers de [Gedragscode voor Wetshandhavingsfunctionarissen](#), basisprincipes over het gebruik van geweld en vuurwapens door wetshandhavers en VN-personnel [Richtlijnen voor rechten over het gebruik van minder dodelijke wapens door wetshandhaving](#).